

аспірант Лемещук М.А.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Україна

Рефлексивно-оцінний аспект соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення

Становлення дитячої особистості в системі соціальних взаємин дітей дошкільного віку в різних ситуаціях взаємодії і є процесом соціалізації дітей із загальним недорозвиненням мовлення в умовах дошкільного навчального закладу.

Соціалізація дітей із загальним недорозвиненням мовлення потребує делікатного та професійного спрямування. Аналіз наукових підходів до визначення проблем соціалізації дошкільників із порушенням мовлення дав змогу виокремити, що у структурному плані соціалізація дітей із загальним недорозвиненням мовлення є системним утворенням, і включає в себе такі аспекти, як: здатність до самооцінки, самовираження; здатність до взаємооцінки партнерами одне одного; адекватність форм співпраці і взаємодії в різних ситуаціях.

Однією з проблем з якою зіштовхуються діти та педагоги є здатність до самооцінки, самовираження. У процесі дослідження розвитку особистості дошкільників із порушенням мовлення, такі дослідники, як І.Ю. Левченко, І.С. Марченко, Г.Х. Юсунова виявили низку особливостей, які полягають у заниженій самооцінці дошкільника. Формування особистості дитини з тяжкими порушеннями мовлення в колективі однолітків вивчали О.Н. Усанова, О.О. Слинько та ін. Дослідники з'ясували, що для дітей з порушеннями мовлення стан дитини в колективі повністю залежить від оцінки педагога. Діти нечітко усвідомлюють своє ставлення один до одного.

На початку навчання діти не можуть обґрунтувати, чому вони симпатизують тому або іншому однолітку. У цьому віці провідним чинником формування критеріїв позитивного або негативного ставлення дітей один до одного є вимоги, що висуває педагог у процесі навчально-виховної роботи, його оцінювання діяльності дитини [3]. Дослідження науковців показує, що самооцінка та взаємооцінка партнерами одне одного пов'язані між собою тісним зв'язком.

Суттєвим чинником під час визначення взаємовідносин є мотив допомогти один одному. У більшості випадків діти правильно сприймають й оцінюють однолітків, їх стан у колективі, хоча це, як правило, залежить від впливу педагога. Водночас уявлення дитини про саму себе ("Я образ") часто не відповідає дійсності. Вона зазвичай переоцінює свої можливості. Особистісна характеристика не збігається з самооцінкою, численні риси власного характеру діти не помічають і не оцінюють. Найчастіше увага не фіксується на негативних рисах, а позитивні властивості переоцінюються. У цьому виявляється тенденція характеризувати власний образ наближено до ідеального. Серед таких нефіксованих особливостей є порушення мовлення. У процесі дослідження самооцінки О.Н. Усанова, О.О. Слинко з'ясували, що порушення мовлення перебуває поза увагою дітей [5].

Отже, у дітей з порушенням мовлення недостатня критичність у "погляді на себе", порівняно з "поглядом на інших". Співвідношення самооцінки дітей з оцінками, які їм дає педагог, свідчить, що незначна частина дітей адекватно оцінює власні навчальні здібності, інші — їх переоцінюють. З віком самооцінка у дітей з порушенням мовлення майже наближається до норми.

Вивчення особливостей самооцінки у дітей із загальним недорозвитком мовлення, проведені Л.М. Шипіциною, Л.С. Волковою, показало, що самооцінка у хлопчиків відрізняється від адекватної в меншій ступені, ніж у дівчаток. Хлопчики вважають себе чесними, хоробрими, невразливими, однак вони менше спілкуються та в меншій мірі є щасливими. Також, як і

дівчатка вони усвідомлюють, що причиною їх нетовариськості є мовленнєвий дефект, однак не вважають себе обділеними в тій мірі, що й дівчатка з порушеним мовленням. В цілому діти недостатньо критично оцінюють свої можливості, частіше переоцінюють їх. В більшості випадків об'єктивна особистісна характеристика не співпадає із самооцінкою, багато своїх рис характеру діти не відмічають і не оцінюють. Частіше за все не фіксується увага на негативних рисах характеру, а позитивні якості дещо переоцінюються.

Однак, Ю.Ф. Гаркуша та В.В. Коржавіна вказують на достатньо високу в цілому самооцінку дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Науковці відмічають, що дітям важливо, як до них відносяться дорослі. У частини дітей самооцінка співпадає з оцінкою відношення до них дорослих (діти із високою самооцінкою), у частини дітей – не співпадає (переважно діти із низькою самооцінкою) [1].

Третім аспектом є адекватність форм співпраці і взаємодії в різних ситуаціях. Формування взаємодії і спілкування дитини з дорослим є найважливішим джерелом психічного розвитку дітей раннього віку, дошкільників і молодших школярів. Взаємодія дорослих з дітьми, що мають порушення мовлення, повинна сприяти усвідомленню дитиною себе серед дітей і дорослих, формувати інтерес і збагачувати уявлення про соціальні і природні явища, сприяти формуванню таких властивостей особистості, як самостійність, ініціативність, відповідальність, виникненню "Я - свідомості" тобто повинна спрямовувати дитину в правильному руслі соціалізації.

Цікавою для нас є думка Н.О. Усанової: «За розвитком уміння виконувати предметно-змістовий бік гри й налагоджувати взаємодію з ровесниками діти з тяжкими порушеннями мовлення становлять неоднорідну групу» [4].

Порівняльний аналіз ігрової діяльності дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення і дітей з нормальним розвитком, що проводили такі дослідники, як Ф.І. Фрадкіна, С.Л. Новоселова показав, що рівень гри

дошкільників 4—6 років за змістом і способом дії з іграшками подібний до того, який властивий дітям із нормальним розвитком більш раннього віку, тобто діти з порушеннями мовлення прагнуть контактувати з ровесниками, однак в ігровій діяльності взаємодія дітей відбувається або у вигляді сумісної рухової активності (діти разом бігають, стрибають тощо), або спостерігають за грою ровесника і копіюють його дії з іграшкою. Діючи таким чином, дитина, як правило, не розуміє замислу його гри і передає лише зовнішній аспект дії.

Дослідження, що проводили Р.О. Іванкова, В.О. Кондратенко, І.Б. Теплицька показали, що дошкільники з порушеннями мовлення найчастіше граються самі, а рівень взаємодії з ровесниками у грі відповідає найнижчим показникам, що мають місце у дітей з нормальним розвитком [2].

Отже, усі вищезазначені аспекти соціалізації дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення не тільки розкривають та характеризують складний процес соціалізації дитини, його особливості, закономірності, механізми, умови, але й дають підстави формувати нові позиції, здатні сприяти розробці стратегії виховання, враховуючи усі взаємопов'язані новоутворення, які формують дитину як особистість.

Література:

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л.И. Божович. – М: Просвещение, 2005. – 352 с.
2. Кондратенко В. О. Педагогічні можливості сюжетно–рольової гри та місце фольклору в розвитку мовлення дітей дошкільного віку із ФФНМ / В. О. Кондратенко, О. І. Корнілова. // Педагогіка та методики: Спеціальні. – 2001. – №1. – С. 15–34.
3. Лалаева Р. І. Логопатопсихологія: навч. посібник для студентів / Р. І. Лалаева, С. Н. Шаховська. – М, 2011. – 145 с. – (Гуманітарний видавничий центр ВЛАДОС;).

4. Усанова О. Н. Опыт формирования коллектива учащихся младших классов школ для детей с тяжелыми нарушениями речи / О. Н. Усанова, О. А. Слинко. – М, 1987. – 356 с. – (Коррекционно-развивающаяся направленность обучения и воспитания детей с нарушениями речи.).

5. Шипицина Л. М. Некоторые особенности эмоционально-личностных качеств у младших школьников с общим недоразвитием речи / Л. М. Шипицина, Л. С. Волкова. // Дефектология. – 1993. – №4. – С. 4–12.